VÉGH ANTAL

Jégzajlás

(Kisregény)

1

A koporsókat kitették az udvarra — egymás mellé mind a kettőt — az eperfa alá. A felsőszobából — ahol tegnap felravatalozták a halottakat — kijöttek az emberek, és megálltak a koporsók mellett. Az asszonyoknak széket raktak két sorban, mögéjük nyárfából ácsolt lócát.

Apa és fia feküdt a koporsókban.

A gyászolók gyülekezetéből egyetlen férfiember sem hiányzott, mint komor, fejüket leszegett varjak, álltak a koporsók mellett.

A temetést a halott apa legidősebb bátyja — Járó Sándor — rendezte, mert férfiember nem maradt a családban.

Koporsóért bemenni a városba — mint máskor — nem lehetett. Se koporsóért, se másért, már hónapok óta, mert nem volt híd. Amit még az orosz katonák raktak az ősszel vaspontonokból, azt nemsokkal később szét is szedték, elvitték fontosabb helyre. Hol van most híd a Szamoson? Ladikkal át lehetett volna hozni a koporsókat, de vajont bent a városban van-é? Sok volt mostanában mindenfelé a halott. Sándor — a halott apa legidősebb bátyja — itt készíttette a koporsókat helyben.

Csendes, szépen megrendezett halottbúcsúztatónak ígérkezett a temetés.

Járó Sándor előkészített mindent.

Járó Lászlóné, az özvegy — aki nemcsak férjét temeti, hanem legidősebb gyermekét, Bálintot is — hajnal óta talpon volt. Reggel nyolc óra tájt elájult, de adott neki az orvos két injekciót. Nemsokkal azután kérte, hozzák be a ruháját; gyászba akar öltözni.

A két lány — Olga és Elvira — ők álltak a koporsókhoz legközelebb. Az anyjuk mellettük ült egy széken, zsebkendőt szorított az arcára. Néha mind a hárman felzokogtak, könnyük már nem volt, harmadnapra elsírták. Elvira — a kisebb — arra gondolt, hogy apának és Bálintnak ma hajnalra kellett volna feltámadni — ha az Isten Jézus erejét parancsolta volna halott testükbe.

A tágas udvar kapuját kinyitották. A felsőszoba, ahonnan a halottakat az udvarra hozták, kongó üres. Az alsóban fehér, megterített asztal, rajta kenyér, szalonna, üvegekben pálinka. Járó Sándor már végigkínálta a férfiakat. A konyhában töltött káposza főtt. A temetés végeztével nem fog mindenki visszajönni, csak a rokonság. Sokan lesznek.

Járó Sándor idejében gondoskodott borról is. Temetés előtt pálinkát, temetés után bort kínálnak. Ez a szokás.

A virrasztóban pálinkát ittak, de mindenki keveset.

Szamosháza község lakói mértéktartó, józan életű emberek. Igyekvők, dolgosak, mint amilyen a halott apa is volt.

A halotti gyülekezet némán, csendesen állt együtt.

Az anya már nem sírt, a testvérek nem jajongtak, néha szipogott valaki, aztán csend volt újra.

A harang még nem szólt.

A földet a nap melengette, nedvét felszippantotta, mint szemre szorított zsebkendő a könnyet.

Járó Sándor is oda állt családja közé — a koporsókhoz. Csak egy-két öregasszony maradt a konyhán a káposztásfazekak mellett.

Az emberek a földet nézték, amely simára volt gereblyélve, s amelyet egyenletesre tapostak a kemény talpú csizmák.

Tegnap még víztócsa is volt itt, dérmarta zöldülő fűcsomók, de reggel korán átjött Szűcs Demeter, a szomszéd — anélkül, hogy valaki mondta volna neki. Nem a kerítésen jött, hanem körben a kapun, hozott magával mindenféle szerszámot, és lassan, aprólékos gonddal elegyengette az udvar földjét. A tócsákba száraz homokot hintett, a dúcokat lapáttal lenyeste, pálinkát inni egyszer ment be, égre nem nézett, csak földre, fejét kemény, nehéz gondok húzták lefelé, dél lett, mire végzett. Akkor rágyújtott egy maga sodorta cigarettára, félreállt, elszívta; keserű gondokat eregetve a füstből. Aztán hazament seprűért, összeseperte a lehullott diófaleveleket, számba vette a szerszámait, és hazacammogott. Megtisztálkodott, fekete ruhát vett, beállt a többi ember közé.

Amikor a harang megszólalt, az anyának vizes ruhát tettek a homlokára.

Nemsokkal a harang kondulása után megérkezett a tiszteletes úr. Palástját jövet a szél libegtette.

Megállt az asztal előtt, fejét lehajtotta, sápadt volt, mintha nem lenne vér az arcában. Kezét összekulcsolta, ott állt egy ideig némán — de lüktető gondolatokkal.

Egyedül jött, nem kísérte senki. Felesége, a tiszteletes asszony, otthon maradt. Nem azért, mert nem lett volna, aki a kislánnyal maradjon.

A halotti gyülekezetből sokan akarták látni őt ezen a temetésen.

Amikor a harangszó utolsó foszlánya is elszállt messze túl a gyülekezet feje felett a Szamos partjáig, tiszteletes úr oldalra tekintett; aztán vissza maga elé.

Angyal Sándor nyelt egyet; sovány, libabőrös ádámcsutkája álla alól leszaladt, és elkezdte az éneket.

„Te benned bíztunk eleitől fogva"

Nagyon magasan kezdte — akarattal így — és akkora erővel, hogy beleremegett a halotti gyülekezet. Aztán hangjához hangok simultak, mint ellenállhatatlan óriás áradat — hömpölygött az ének, feltörve az egekig.

Mintha mindenki önmagán akarna bátorítani; erőt venni a koporsók felett lebegő árnyakon.

Az ének szállt, jólesett mindenkinek a hosszú csend után a hangos énekszó.

Nem sírt senki. Az anya nem énekelt. Ült. Két lánya a szék két oldalán. Átfogták anyjuk vállát és egymás karját is.

Az özvegy, a halott fiú anyja, nem tudta hol van, valami rémlett neki,

úgy érezte, hogy nagy isteni csuda megy most végbe. Milyen furcsa, hogy ő részese ennek az érthetetlen, felfoghatatlan szertartásnak. Meg kellene kérdezni; miért énekelnek!

Az ének első sora végeztével csend lett. Mintha ebben a csendben valami rémítő felismerés szállta volna meg az anyát, de nem tudta végiggondolni, hogy mi.

Meg akart szólalni, először nem jött hang a torkán, aztán mégis. Csak annyi, hogy: jaj! Félelem fogta el az embereket, várták, hogy Angyal Sándor kezdje az ének második sorát.

„Uram, téged tartottunk hajlékunknak"

Milyen Istentől kapott erőt adhat az ének szava, amely egyformán szólt most halott apának, halott fiúnak — kettőjüknek!

Az apa; ki hitte volna harmadnappal ezelőtt, hogy most itt fognak énekelni felette? Vajon mi lehetett az első gondolata, amikor elindult a halál folyosóján? Tudta-e, hogy hova indult? Mi lehetett az utolsó gondolata, amikor érezte, hogy nincs menekvés?

Az ének második sora utáni csendet nem hallotta az anya. Csak annyit érzett, hogy valami felett, valami között szédülten lebeg.

Újra elájult, de tartották kétoldalt a lányai. Elvira zokogott, feljajdult, most értett meg mindent, ami három nappal ezelőtt történt; jött rohanva Sándor bátyja, hogy jaj, uram, Istenem, apátok, meg Bálint...

Angyal Sándor rövidebb szünetet hagyott, mint az első két sor között. Az utolsó szótagot nem is énekelte, levegőt vett, hogy minél előbb kezdhesse:

„Mikor még semmi egek nem voltanak"

Most aztán nem hallani, ki sír, ki sóhajt, ki zokog, csak az ének hangja szárnyal. Messze hallik, kertvégekre, ki a Szamos-töltésen túl, a vízig.

Járó Bálint... szegény! Még el se temették, máris megfordulhatna a koporsójában.

Bálint halott; tudja mindenki. De hogy miért? Ezt még azok sem, akiknek a szeme előtt ragadta őt magához a halál. Egy valaki van, aki tudhatná, de az nincs itt.

Pedig neki kellene legközelebb állni a koporsóhoz.

Bálint, ha élne, emlékezhetne rá; nem volt olyan rég, hisz nem is régen ismerik egymást — egyszer nekibúsulva a kettőjük életének; megkérdezte: Zsuzska, te eljönnél az én temetésemre? Azt mondta: igen!

Bálint akkor arra gondolt, hogy szeretné látni: igazán Zsuzska lenne-e, aki a legszomorúbb gyásszal gyászolná el őt?

Mind a ketten hangosan, szívből elkezdtek nevetni.

Zsuzska azt, hogy ő milyen balga...

— Elmennék a temetésedre? Azt hiszed, tudnék én egy perccel is tovább élni azután, ha te nem vagy?

Még el sem hangzott végig az ének előző sora, Angyal Sándor kezdte:

„Hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva"

Megzengette teljes erővel, utána a férfiak keményen, mint a koponyák, mint a kapák száraz akácfa nyelei, megtörhetetlenül; az asszonyok csengve, hajlongva: suhogó nádrengeteg véges-végig beláthatatlan tavakon.

„Te voltál és te vagy, erős Isten"

Az anya felállt, és oda akart menni a koporsóhoz. Melyikhez menjen?

Elindult, de megtántorodott.

Szállt az énekszó.

„És te megmaradsz minden időben"

Csendes temetésnek indult apa és fia halotti búcsúja. De már nem az...

Csák Albert tiszteletes úr az asztalterítő fekete mintáit nézte.

Sándor — a halott testvérbátyja — azt kérte, rövid legyen a szentbeszéd.

A tiszteletes úr fiatalember volt. Nem most temetett először. De ezt a két halottat...

Mégiscsak az lett volna jó, ha eljön a temetésre a felesége is.

A pap intett Angyal Sándornak. Jöhet a második versszak. Úgy gondolta, azalatt rendbe szedi magát; előbb a biblia, az imádság, utána a halotti beszéd.

„Az embereket te meg hagyod halni"

Csák Albert tiszteletes úr már nem énekelt. Mindjárt rajta a sor. Nem lehet elodázni!

Csak addig jusson el, amíg meghallja a saját maga, első, hangos szavát.

„És azt mondod az emberi nemzetnek"

Tegnap este Járó Sándor elment a tiszteletes úrhoz, és azt mondta: eljöttem, tiszteletes úr, hogy megbeszéljük, ami az Isten dolgából ránk tartozik. Hogy mondhatta volna neki: nem, Sándor bácsi, magukra igen, de rám semmi!

A temetés őrá tartozik Isten rendelése szerint.

„Légyetek porrá, kik porból lettetek"

Hangos beszéddel kell szóljon, ő a pap. Jó lenne elintézni mindent csendben... otthon is, és most ezen a temetésen is...

„Mert ezer esztendő előtted annyi..."

A tiszteletes asszony a temetés előtt — életében most először igazán — könyörgött az Istenhez. Bátorságot kért tőle.

„Mint a tegnapnak ő elmúlása"

Felhő mögé húzódott a nap, érdes, hideg leheletével idecsapott a szél a Szamosról.

Angyal Sándor az ének utolsó sorát is elkezdte.

„És egy éjnek rövid vigyázása."

Teherautó zakatolt az úton. Lassított már a falu közepén, és ide, a falu végére — lábujjhegyen jött.

A harmadik ház előtt álltak meg, azután csendesen — hátulról — kiszálltak az emberek. Először három civil, Balogh István — az új főispán — két társával, aztán egy katona: Ivan Ivanovics Karpatov, a kapitány.

A kapuban Ivan Karpatov kapitány sapkájához emelte kezét.

A többiek levették a kalapjukat, aztán óvatosan beálltak a gyászolók gyülekezetébe.

Reggel indultak el, az első útjuk nem ide, hanem ki a Tisza-grófok tanyájára vezetett. Ott voltak majd délig. Sokáig beszélgettek az emberekkel. Először Kun Mihályt keresték, vele tárgyaltak meg mindent.

Megnézték a hidat a túlsó oldalról, aztán fel kellett menjenek messze Szatmárig, hogy átjöhessenek a Szamoson.

Eljött Kun Mihály is az embereivel. Mind kemény, mogorva paraszt. Összehúzzák a szemüket, nézik a koporsót, káromkodnának, de nem lehet!

Úgy jöttek, hogy nem is mennek haza egy ideig, elszállásolnak a faluban, szerszámokat is hoztak.

Csák tiszteletes úron a sor...

„Kegyelem Néktek és Békesség..."

Felnézett, végig a koporsókon, a halotti gyülekezeten túl, az utcáig.

Feketébe öltözve egy asszony fordult be a kapun. Nem lassan jött, nem is sietett. Minden lépésében elszánt erő volt; eljutni ide a koporsóig... Vissza?

Beért a kapun.

„Kegyelem Néktek és Békesség..."

Akik szélről álltak, megfordultak.

Az asszony arca szelíd és megnyugodott volt. Nem állt be a gyászoló gyülekezetbe, megnézte a koporsókat, aztán odament a Bálint koporsójához.

Zokogott, nem nézett senkire, magának sírt.

A gyülekezet néma volt.

Az özvegyet — az anyát — bevitték a szobába.

„Kegyelem Néktek és Békesség..."

Rátette kezét a koporsóra, aztán két karral átölelte a deszkákat.

Mi lett a szépen, csendesen indult temetésből?

A pap bibliát olvasott, és elkezdte halotti beszédét.

Röviden szólt. Az asszony a koporsóra borulva fájdalmasan zokogott.

Közelebb léptek a koporsót vivő férfiak...

Sándor — a halott apa bátyja — ment oda. Először óvatosan megfogta a nő kezét, hogy levegye a koporsóról. Aztán erősebb fogással próbálta.

Nem lehetett, mert az asszony ujjait görcs szorította a deszkákhoz.

— El kell vinni a koporsót — mondta halkan remegve Sándor, a halott apa testvére, a halott fiú nagybátyja —, tessék elengedni — súgta —, tessék szíves lenni elengedni a koporsót, kedves tiszteletes asszony!

2

— Ahányszor megismerkedésünk óta találkoztam veled, mindig elhatároztam, ez a mostani lesz az utolsó. De mi lett az elhatározásból? Egyik találkozásunkat követte a másik. Mindig szabadulni szerettem volna tőled, és egyre jobban megszerettelek. Nem azért, mert igyekeztél a kedvembe járni... vagy mert soha nem tudtam tőled olyat kérni, amit ne teljesítettél volna. Attól fogva szeretlek, hogy legelőször megláttalak. Amióta velem vagy, teljes embernek érzem magam...

— Beszélj még!

— Hányszor jártam ebben a parkban? Soha észre nem vettem. Hányszor éreztem a hársfák illatát? Soha nem figyeltem. És most? Csodálatos színűek a tulipánok, kellemes a hársfák illata, gyönyörű, ha énekelnek a madarak! Minden megváltozott bennem, semmi nem olyan, amilyennek eddig láttam...

— Hallgatlak.

— Tudom, nem volna szabad, hogy szeresselek téged! Elhatároztam, nem akarlak látni többet. Így okosabb, így tisztességes. De érzem, elindulnék utánad a világ végére is! Fogadkoztam, imádkoztam, ámítottam magam; és itt vagyok. Nem bosszulja azt meg az Isten, ha valaki akkor boldog, amikor körülötte csupa nyomorúság minden?

— Miért sírsz?

— Félek!

— Hogy félhetsz, ha itt vagyok veled?

— Másképp bírnám? Sokáig tőled féltem... De most?

*

1944. május 5-én, szombaton Zsuzska és Bálint Szatmárnémetiben az állomás mögötti park egyik lócáján üldögéltek, beszélgettek. Előttük virágágy tulipánnal, hátuk mögött nyírfa, háncsa televésve nevekkel, évszámokkal. Be-

írhatnák a nevüket és a mai nap dátumát ők is, de még észrevenné Bálintnak valamelyik tanítványa: „Srácok, láttam tegnap Járó tanár urat egy csinos nővel, nyírfaháncsba vésték a nevüket. Nem hiszitek? Hazafelé menet megmutatom a fát. Ehol ni; Zs. és B."

Az, hogy most itt ülnek — Járó Bálint gimnáziumi tanár és Csák Albertné született Érdy Zsuzsanna, a szamosházi ref. lelkész felesége; a sors különös véletlenének következménye.

Bálint, született 1920. február 17-én Szamosháza községben, Szatmárnémetitől tizennyolc kilométerre.

Apja Járó László, szamosházi lakos, kerékgyártómester. Anyja Penyigei Rozália; otthon dolgozik, és neveli a két lányt, Elvirát és Olgát, Bálintra már nincs gondja.

Bálint a négy polgárit magánúton végezte. Beregszászon tette le a vizsgákat Nyéky Imre tanító úr inspirálására:

„— László gazda, Róza asszony, ki menjen tanulni, ha még ez a gyerek se?"

Jófejű, szorgalmas és igyekvő fiú volt; úgy ragadt a fejébe minden, mint lépre az apró madártoll. A tanító úr — mint tanfelügyelő — a szomszéd iskolák látogatására mindig magával vitte Bálintot. Laszovics Gyuri bácsi — a cseléd — befogott a kocsiba, aztán mentek ők hárman. Elöl az öreg, hátul a tanító úr és Bálint.

Azért vitte magával a fiút, hogy legyen kivel beszélgetni az úton, és ha az iskolában, ahova látogatni mentek, nem tudott egy-egy gyerek valamit, Bálintnak kellett megfelelni a kérdésekre.

Szép napokat töltöttek együtt a tanító úrral.

A polgári után Bálint különbözetit tett, és beiratkozott a Szatmárnémeti Ref. Fiúgimnázium ötödik osztályába. A tanító úr továbbra is figyelemmel kísérte az útját. Végzős gimnazista volt, amikor megajándékozta néhány könyvvel. Bálintnak ezek a könyvek sok álmatlan éjszakát szereztek.

A Puszták népe, a Viharsarok, az Alföld parasztsága, A legnagyobb magyar falu és a Futóhomok voltak az ajándékozott könyvek.

Harminc pengős egyházi ösztöndíjjal 1938-ban beiratkozott a debreceni egyetemre. Első éve tanít Szatmáron, abban a gimnáziumban, amelyikben érettségizett.

A Zsuzska apja Érdy József; a Vármegye Közjóléti Szövetkezet tisztviselője.

Ő egyetlen gyerek.

Négy évvel később született, mint Bálint. Tizennyolc éves korában férjhez ment, egy év múlva gyereket szült, és most: itt ül a padon, Bálint mellett.

A park néptelen, az utcák is. Mostanában meggondolja mindenki, hogy utazzon, vagy ne.

Zsuzska is meggondolta.

Az állomáson még tegnap tizenhat vágányra futhattak be a vonatok, ma négy ép vágány van, délelőtt az Attila utcában az út közepén is voltak fél téglák, szétszaggatott gerendadarabok. Délre eltakarították. Nem volt nagy bombázás. Ma valószínű semmilyen se lesz, ezt mindenki tudja, Zsuzska is ezért választotta a mai napot. A férjének azt mondta:

— Tegnap bombázták Szatmárt, vajon anyáéknak nem lett-e valami bajuk, meg kellene nézzem.

Szombaton és vasárnap nem bombáznak soha, az ünnepeket kihagyják az

angolok is, az oroszok is. Az angolok vasárnap nem érnek rá bombázni, templomba mennek, de mit csinálnak az oroszok?

Bálint és Zsuzska — mind a ketten — szamosháziak.

Bálint ritkán megy haza — templomba nem jár —, sokáig azt se tudta, hogy ki a szamosházi pap.

Zsuzska Szamosházára ment férjhez. A férj szülei szatmáriak — most is itt laknak a városban.

Csak az hiányzik, hogy meglássa őket valaki...

Kiszámították, hány percet maradhatnak még itt; Zsuzska az anyjának azt fogja mondani: a második vonattal jött.

Zsuzska férjhezmenetele előtt a két papa ismerte — a Törekvés-pályáról — egymást. Csák bácsi kőfaragómester, de a kövek mellett szívesen faragott rímeket is. Tőle való ez a kétsoros:

„Szereday, Szegedy,
Ki kell egyenlíteni!"

A papa kisebb szobrokat is készített, sírkövekre, kripták elé, és egyszer a Tisza-grófoknak egy lovas szobrot, amit a gróf az ólban helyeztetett el.

Zsuzska, vagyis akkor még Zsuzsi tizennégy éves volt, amikor egy vasárnap délután — idegenben játszott a Törekvés — Csákék hárman jöttek vendégségbe, Berci volt a harmadik; elsőéves teológus.

A következő szabad vasárnap ők mentek vizitbe; és ez így történt hónapról hónapra. Amikor Zsuzska betöltötte a tizennyolcadik évet, Berci elvette feleségül.

Akkor csókolta meg őt először, amikor a menyasszonya lett, Zsuzska csókolózott már azelőtt is... Gimnazistákkal — akiket gyerekkora óta ismert — és egyszer volt egy futballistája is; Hankusz Misi, de annak a mama nem szerette a nevét, a papa, ő nem emelt kifogást. A futballistával ide jártak a parkba; az már régen volt.

Azóta sok minden történt; jelentős és jelentéktelen esemény.

Az utóbbi időben zsúfoltabbak a napok, mint ezelőtt.

Aznap éppen kicsengettek az ötödik óráról. Bálint egyedül volt a tanáriban. Csörömpölés, lárma, valaki fut a folyosón, be a tanáriba. A kis Matheidesz Zoli.

— Tanár úr, tanár úr!

Alighogy beért, nyomában egy német őrnagy lihegett, szuszogott, kapkodva a levegő után. Póráz a kezében, a póráz végén egy öklömnyi sárga pincsi.

— Mi történt?

Matheidesz és a fiúk — nem siettek hazafele, leültek a Láncos templom előtti alacsony kőoszlopra. Előttük ment el az őrnagy a kutyájával. Ki gondolta, hogy ez a német tud magyarul. Mert akkor a kis Matheidesz nem mondja neki, hogy: kamerád, szép kis kutyád van, b... meg a kutyusodat.

Matheidesz mondta, őt vette üldözőbe a német tiszt. Hova szaladhatott volna? Be az iskolába!

Most itt vannak.

A német tiszt példás büntetést kért; szegény kutyus — Huberta a neve — liheg, neki se volt könnyű a futás...

— Mit lehetett erre mondani? — mesélte az esetet Zsuzskának Bálint. — Azt ígértem, példás büntetést adok. A tiszt elégedetten távozott. Mi meg Zolival jót nevettünk a történteken.

*

Bálint és Zsuzska még nincs egy éve, hogy ismerik egymást. Bálint egy szombat délután hazautazott a szüleihez. Vasárnap este jött vissza. Szamosházának két megállója van: a felső, az az állomás; az alsó csak egy régi, kimustrált vasúti kocsi, ott jegyet se adnak. Bálint mindig a kerten járt, ott rövidebb az út a megállóhoz. Első osztályú kocsiba szállt.

Hozott könyvet az útra.

A harmadik oldal után, ahogy felnézett, megállapította, hogy ő egy nagy ló... Olvas, ahelyett, hogy ezt a lányt nézegetné, aki vele szemben ül.

A lány csak szatmári lehet! Ilyen arcú lányok ott vannak; szőke, kék szemű, az arcbőre fényes, a szeme csillogó, és mindig nevetős. Az a jó a szatmári lányokban, hogy egy szóra tudnak nevetni.

— Szatmárra, ugye?

— Nem! Bikszádfürdő...

— Azt mondják, ott még a szatmáriaktól is szebbek a lányok!

Nem mutatott hajlandóságot a beszélgetésre...

„Okosabb, ha olvasok! Semmi striciskedés!"

— Én csak Szatmárig megyek!

„Jó lenne, ha azt mondanád, de kár!"

A lány nem mondott semmit, még jobban behúzódott a sarokba, álmosnak látszott.

— És még ma vissza is jön?

— Ma? Éjszaka lesz, mire Máramarosszigetre érek!

„Óh, te kis szélhámos, az előbb Bikszádfürdőt mondtál..."

Bálint nem figyelmeztette.

Beérkezett a vonat Szatmárra.

A lány — még meg se állt a szerelvény — kiment a fülkéből.

Bálint megnézte. Se a máramarosszigetire, se a bikszádi vonatra nem szállt fel.

Elindult szépen az Attila utcán, befelé a városba.

„Mégis csak szatmári vagy, te kis aranyos!"

Utánasietett, nem szólt, mellé ért. Mentek egymás mellett.

— Mit akar? Én asszony vagyok! Hagyjon békén! A szamosházi pap felesége vagyok!

— Én pedig Járó Bálint, gimnáziumi tanár! Járó László, szamosházi kerékgyártó fia! Járó Sándor presbiter unokaöccse. Nem hiszi? Azt mondják, jobban hasonlítok a nagybátyámra, mint apámra. Nézzen meg!

— Már megnéztem!

Megálltak, kezet fogtak.

— Olyan furcsa, hogy otthon még nem találkoztunk! De hát a férjemet ismeri személyesen is, nem? Megismerkedhettünk volna másutt is. Persze, maga ritkán jár haza, és mi sem régen vagyunk Szamosházán!

Elértek a Teleki utca sarkáig.

— Huszonkettő!

— Elkísérhetem, ugye? Így megy maga Bikszádfürdőre meg Máramarosszigetre?

Egymásra néztek, és mintha régi gyerekkorból való barátság lenne köztük — elkezdtek nevetni.

*

Zsuzska másnap visszamenve Szamosházára, nem szólt Bercinek, hogy megismerkedett Bálinttal. De miért?

Bálint nagy tekintély Szamosházán. Mindenki szereti, a szegény emberek se irigykednek. „Hála istennek, Bálintnak sikerült!"

A gazdák is büszkék rá, az anyjának több nagygazda rokona van. A Penyigei család jó család, jó a Járóéké is, csak az gyengébb: iparos.

Zsuzska és Bálint megegyeztek: senkinek nem szólnak a találkozásukról. Ha véletlenül valamilyen társaságban összekerülnének, úgy tesznek, mint akik soha nem látták egymást.

Már esteledett, amikor Bálint és Zsuzska — azon az első napon — befordultak a Teleki utcába. Sokkal lassabban mentek végig az úton, mint máskor, ha egyedül jártak erre.

A Zsuzskáék házánál két bejárat van! Egyik az utca felől, másik a kertről. A kerti bejárat messzebb esik, meg kell kerülni ezt a házsort a Hunyadi utcaitól.

Zsuzska lánykorában mindig azon járt haza, ott sötét volt, belül a kerítés mellett lehetett csókolózni, nem látták oda apáék a házból, se a járókelők az utcáról.

Mióta asszony, soha nem ment a kerti kapun.

„Már rég haza kellett volna érnem. Mit mondok anyáéknak, hol voltam eddig, ha csak azt nem, hogy a késői vonattal jöttem be, de ahhoz még korán van!"

Bálint a kapuig kísérte. Megálltak a kerítés mellett, aztán egy hirtelen mozdulattal megcsókolta Zsuzskát.

— Maga nem normális, ugye?

— Azt mondták az egyetemen, hogy vannak normálisak, normálison aluliak és normálison felüliek! Engem az utóbbi csoportba sorolt Karácsony professzor úr...

— Én is szerettem volna pszichológiát tanulni...

Az elsőt követő csókok éppen olyanok voltak, mint régen, amikor Zsuzska gimnazistákkal csókolózott.

„Úgy csókol meg, mint egy szerelmes gimnazista! Most, ma este... de aztán soha többet! Olyan korán férjhez mentem! Olyan jó lett volna csókolózni még! Többet nem találkozhatok vele! Gyerekem van és férjem! Ez az egy este... Holnap lesz Szegedynek a jutalomjátéka. Visszavonul a center. Ez az én jutalomjátékom! Az eddigi hűségemért..."

*

Zsuzska hétfőn a délutáni vonattal utazott vissza. Bálint kérte, hogy találkozzanak másnap is. Nem egyeztek meg semmiben. Akkor este Zsuzska ahogy lefeküdt, nagyon sokáig nem aludt el, lehunyta a szemét, és Bálintra gondolt.

Másnap mégis találkoztak. Bálint megnézte a menetrendet, kiment minden vonathoz, amelyik Szamosháza felé indult. Szerencséje volt, a peronon meglátta Zsuzskát. Még jó, hogy a mama nem jött ki az állomásra...

Zsuzska rajtakapta magát, hogy várta ezt a találkozást. Csak egy pillanatra, talán néhány percre, hogy még egyszer végigfusson gondolataiban a tegnap este.

„Ez a bolondos, virágot hozott. Két szál rózsát. Persze, én mondtam neki az este, a virágbolt kirakata előtt, hogy a rózsa a legkedvesebb virágom, a piros rózsa. De akkor is!"

Elindultak a vonathoz. Nappal van, nehogy valakivel találkozzanak!

— Egyszer még megcsókolhatsz, de csak egy pillanatra, ne úgy, mint az este! Nem is jöhetsz, csak a szerelvényig, biztos lesznek a vonatban szamosháziak. Még csak az hiányzik, hogy meglássanak bennünket együtt!

— Állj meg a peronon, kinézek majd a vonatablakon, de integetésről szó sincs!

— Mi lenne, ha a későbbi vonattal mennél?

Most sem egyeztek meg, hogy mikor látják egymást újra.

Bálint állt, nem integetett, csak nézett a vonat után.

Másnap Bálint és Zsuzska — úgy érezték, furcsa játékokat éltek át tegnap. Igaz-e, ami történt?

„Érdekes — gondolta Zsuzska — gyerekkoromban ki nem állhattam, ha valaki Zsuzskának szólított. És ha Bálint mondja, akkor olyan jó."

A virágot hazavitte, vázába tette. Azt hazudta Bercinek, otthonról hozta.

Bálint még azt is mondta tegnap, hogy nem jó így a haja, ha az arcába lóg. Hátul össze kell kötni, úgy sokkal jobban kiemelkednek az arcvonásai.

Most megpróbálja a tükörben.

„Csakugyan, így egész más vagyok. Ha legközelebb találkozok Bálinttal, így fésülöm a hajam... Bálinttal többet én nem találkozhatok! Vége a jutalomjátéknak! Gondolni is csak addig fogok rá, amíg tart ez a két szál rózsa."

Bálintnak másnap délelőtt rossz hangulata volt. Délre jókedvre derült.

„Nincs semmi baj. Hisz Zsuzskát én akkor látom, amikor akarom. Vasárnap hazamegyek!"

Haza is ment.

— A tanító úr fog prédikálni — mondta az édesanyja —, a tiszteletes úrnak megjött a behívója.

A szülei nem tudták, hogy Bálint és Zsuzska ismerik egymást. A tiszteletes asszonyt szerették. Anya mondta is egyszer templomból kijövet, hogy: de szép ez a tiszteletes asszony, olyan finomlelkű. Szatmárra való, és milyen fiatal! Mint egy gyereklány! Pedig már van egy picije. Ilyen lány kellene Bálintnak, nemhogy észrevette volna Szatmáron! De nem vesz ő észre senkit. Itthon se megy sehova, a könyveket falja, pedig most már nem is lenne muszáj. Kitanult, diplomája van! Doktorálhat is, ha akar.

Bálint vasárnap este nem ment vissza Szatmárra. Sötétedéskor azt mondta, meglátogatja Soós keresztapáékat.

Valaki ment előtte az úton. Egy nő... Fején kendő, felgyűrt kabátgallér, tejesedény a kezében. Szépen lép...

— De hisz ez Zsuzska!

— Bálint!... Engedd el a kezem. Akárki megláthat bennünket!

Az utcáról bementek a parókia udvarára, onnan a kertbe. Összeölelkeztek.

— Zsuzska, te sírsz...

— Dehogy!

— Szeretlek!

— Én is szeretlek...

— Igaz ez, Zsuzska?

— Bár ne lenne igaz!

*

Háromszor találkoztak, mindig úgy, hogy ez az utolsó.

Zsuzska — amikor egyedül maradt, Berci bevonulása után — arról beszélt a szüleivel, hogy lenne jobb? Ha ő költözne haza Szatmárra, vagy a mama

menne ki Szamosházára? Berci azt írta, ragaszkodik hozzá, hogy Zsuzska maradjon a parókián...

Maradt.

Anya kiköltözött. Zsuzskának néha be kellett utazni apához.

Akkoriban egymás után kétszer is bombázták a várost. A bombázások és a gyerek miatt is jobb a falu...

Zsuzska ahányszor bement Szatmárra, mindig találkozott Bálinttal.

Józan pillanataiban tisztességesen végiggondolt mindent: be kell fejezni!

A múltkor is elbeszélgettek: azt hitték, számukra örökké emlékezetes élmény az az első este marad. Másnap délután már úgy érezték, nem az, hanem amikor a vonatnál találkoztak, és Bálint rózsát vett! És aztán mindig az utolsó lett a legemlékezetesebb... Így vannak minden találkozással!

Hogy szabaduljanak hát egymástól?

Egyetlen lehetőség van: ha nem találkoznak többet! Ha holnaptól idegenek lesznek egymásnak. De ezt hogy lehet?

*

A május 5-i találkozásuk után — amikor előző nap bombázták a várost, Bálint korán reggel ment be az iskolába, sokkal korábban, mint máskor, még hét óra sem volt. Tóth Lajos bácsi, az altiszt kopogott a tanári ajtaján:

— Szigethy igazgató úr hívatja a tanár urat!

Az igazgatónak szokása volt hétkor, sőt, néha még előbb bemenni az intézetbe. Csendben szeretett dolgozni. Ahogy Bálint belépett, az igazgató kérte, tegye be maga után a belső ajtót is.

Nagyon jó barátságban voltak. Béla bácsi tanította annak idején Bálintot — igazgató volt már akkor is —, érettségi után ő járta ki, hogy Bálint egyházi ösztöndíjjal egyetemre kerüljön.

Bálint néha a pénz miatt lelkiismeretfurdalást érzett. Egyház pénzén tanult, aztán...

Beszéltek erről Béla bácsival...

Az öreg azt mondta, kisebb gondja is nagyobb legyen ennél! „Megdolgoztunk mi azért a kis pénzért régen a papoknak!"

— Nem ezért hívattalak! Te tagja voltál az egyetemen a „Szocialista Magyarországért" körnek. Ezt nem említetted nekem! Nem megrovásképpen mondom! Örülök, hogy tudtad, hol a helyed!

— Ártatlan tanulócsoport voltunk... Nem csináltunk mi semmit! Németh Lászlót, Illyést, Veres Pétert, Darvast olvastuk...

— Minden ártatlanul kezdődik... Bálint... nekünk is alakítanunk kell itt egy kört. Ártatlan kört! Hetedikesekből, nyolcadikosokból és a tanárokból. Figyelj ide, fiam! Elmondom az elképzeléseimet: A tantestületben besúgó és rongyember nincs. Én azokat már elpateroltam időben. De ostoba akad köztünk... magyarok vagyunk! Nem szólunk mindenkinek! Az első feladatunk az lenne, hogy megmagyarázzuk órákon: ez a háború elveszett! De okosan ám, fiam! Nem elvesztettük, mert nem is volt a mienk!

— Biztosan tudja ezt már, Béla bátyám?

— Biztosan, fiam. És nem most, hanem tudtam már akkor, amikor megindították. Mindennek van törvénye: a háborúnak is. Létrehozzuk ezt a Kört... ez lesz az első lépés! Mentsük, akit lehet, egy csepp vért se többet a nemzet ereiből! Kell az erő a háború utánra. Óriásak a veszteségeink. A béketárgya-

lásokon, minél gyengébben kerülünk ki ebből a disznóságból, annál nagyobb pofont kapunk!

Bálint szívesen hallgatta az igazgatót.

— Nézzük csak, fiam, kik is lennének, akikkel szót érthetünk? Itt vagyok én, itt vagy te a tanárok közül...

*

Egy hétre rá — amikor Bálint és az igazgató reggel korán arról beszélgettek, hogy Kört alakítanak — az iskolához a Magyar Királyi Tanfelügyelőségtől átirat érkezett: az intézetet az ilyen és ilyen számú határozat alapján adják át a szövetséges német csapatoknak, akik hadikórházat fognak az épületben berendezni.

Béla bácsi először arra gondolt — és ezt meg is beszélte Bálinttal —, hogy vajon nem most lenne-e ideje bővíteni a Kör tevékenységét? De aztán elállt ettől a tervtől — mondván —: sebesültekről van szó, a legembertelenebb helyzetben is humanistáknak kell maradni.

Másnap az igazgató közölte az álláspontját Bálinttal: most a legfontosabb feladat, hogy ilyen körülmények között is folytassák a tanítást, ne engedjék szét az ifjúságot. A németek által igénybe nem vett helyiségekben kell megszervezni a tanórákat.

Kemény, kétnapos munka volt; a szenespincékből kipakolták a tüzelőt, átrendezték a szertárakat, a tornacsarnokból négy tantermet alakítottak ki, a raktárak anyagát a padlásra hurcolták, hogy legyen elég hely.

Akkor éjszaka minden eddiginél súlyosabb bombázás érte a várost. Az állomás és környéke volt a fő célpont, egyetlen ép sínpár sem maradt. A reggeli vonatok jóval a város előtt vesztegeltek, a nyílt pályán. A távolra utazók kiszálltak a szerelvényből, és ültek a töltésoldalon, a környékbeliek vagy begyalogoltak a városba, vagy visszamentek oda, ahonnan jöttek.

Rengeteg ház romba dőlt, és sok halott volt.

Másnap reggel még tanítás előtt — a pincében elhelyezett irodában — megjelent egy német hadnagy, bemutatkozott, és jól érthető magyarsággal közölte Béla bácsival, hogy dr. Biezerbach alezredes kórházparancsnok kéreti a parancsnoki irodájába.

Tanári szoba már nem volt külön, az egész kar az igazgatói irodában tartózkodott.

Béla bácsi felállt, kihúzta magát, és azt mondta:

— Kérem, ennek az intézménynek az igazgatója én vagyok! És hogy úgymondjam, itt mindennek a gazdája is. Elvárom, ha a parancsnok úrnak bárminemű közölnivalója van velem, keressen fel az irodámban. Engem csak úgy hívat? Micsoda eljárás ez?

A hadnagy elnézést kért, és távozott...

Béla bácsi sápadt volt, a tanári kar szótlan.

Még a tanítás megkezdése előtt visszajött a segédtiszt, és szó nélkül letett a Béla bácsi asztalára egy fél ív papírt, rajta két külön bekezdésben két mondat — megszólítás nélkül.

„Megparancsolom, hogy a tanulóit a legrövidebb időn belül távolítsa el az iskola területéről.

Mindennemű parancsmegtagadást és szabotázscselekményt az érvényben levő német haditörvények szerint büntetek.

Dr. Biezerbach alezredes"

Béla bácsi sápadt lett, és ahogy a levél elolvasása után összehajtotta a papírt, remegett a keze.

Bejelentette, hogy azonnali hatállyal tantestületi értekezletet tart, és megkért néhány tanárt, hogy menjenek be az osztályokba, igazítsák el a gyerekeket; csendben és fegyelmezetten maradjanak a helyükön, a további utasításig, ők pedig azonnal jöjjenek vissza az igazgatói irodába, hogy haladéktalanul megkezdhessék az értekezletet!

*

A városban helyreállt a rend. A kivezényelt katonai alakulatok és munkaszolgálatos csapatok az állomást és környékét rövid idő alatt megtisztították a romoktól, kijavították a megrongálódott síneket, és újra közlekedtek a vonatok.

Bálintnak fontos volt, hogy Szamosháza felől beérkezzen a vonat. Úgy beszélték meg, hogy most szombaton Zsuzska bejön Szatmárra. Mivel a mama kint lakik, és a papa egyedül van, valakinek rendbe kell tenni a lakást. A mamának sokkal nehezebb az utazás — ő marad a gyerekkel —, Zsuzska pedig bejön már szombat este. De nem megy haza, a papának azt fogja mondani, hogy a reggeli vonattal érkezett. És akkor...

— És akkor én hol fogok aludni?

— Nálam! Az én szobámban!

Bálint egész nap a Zsuzska fogadására készült. Remegő izgalommal telt a nap.

„Csakugyan ennyire szeretem?"

A szobába Zsuzska bejöhet anélkül, hogy a háziak észrevennék. Nem is nagyon figyelik, meg késő is lesz, és reggel Zsuzska korán megy el...

Bálint délután olvasni se tudott, számolta a perceket, mikor lesz már este. Elment a virágboltba, vett hét szál piros rózsát, hazavitte, nézegette a rózsákat, este beletette papírba, és kiment az állomáshoz.

Egy téglarakás mögött húzódott meg, nem akart ismerősökkel találkozni.

„Lehetetlen, hogy ne jöjjön! Mindennél biztosabb, hogy jön! Ő mondta, hogy várjam."

Egymás után érkeztek be az esti vonatok, hosszú katonai szerelvények is; özönlött a rengeteg sebesült. Végre bemondta a mikrofon a szamosházi vonatot. Óráknak tűnt, amíg kibontakozott a mozdony a sötétből, és becsoszogott az állomásra.

„Már csak pillanatok, és meglátom."

Igyekeztek az utasok, cipelték batyuikat, Bálint a háta mögött tartotta a rózsát.

Zsuzska biztosan a hátsó kocsiba szállt. Már csak egyesével szállingóztak az utasok — és Zsuzska sehol.

„Ugye, hogy nincs Isten! Nem akart jönni, vagy nem jöhetett? De miért nem írt? Vagy talán... ezzel, így akar befejezni mindent?"

Hazament, beletette a rózsákat egy-egy dobozba, és írt hozzá néhány sort: „A rózsa a tied. Ezzel vártalak. Most gyűlölnöm kellene téged, de azt hiszem, soha nem szerettelek még így, mint most."

Elment a postára, feladta a csomagot, ezt holnap reggel már megkapja Zsuzska.

Nem kellene felüljön a hajnali vonatra, és elutazni Szamosházára?

„Nem! Bennem is van konokság! Azt hiszi, neki szabad mindent, mert szeretem? Legyen vége! Soha még levelet se írok neki többet. Tudja meg, hogy nagyon szerettem, de ha én egyszer valamit elhatározok!"

Hogy is mondta Zsuzska legutóbb?

— Tudom, hogy te mindenre képes vagy, ha egyszer elhatározol valamit!

„Jó, hogy így fejeződött be. De még egyszer látnom kellene. Meg kellene csókolnom, és megmondani neki: hogy szeretem."

„Nem utazom sehova! Írjon ő! Talán beteg? Lekéste a vonatot? Vagy félt... szegénykém... Ugye, drága Zsuzskám, féltél? Nem kellett volna félned. Hiszen ha te nem akarod, én egy ujjal se nyúltam volna hozzád! Attól féltél, hogy azt mondtam a múltkor: most már igazán bebizonyíthatnád, hogy te is úgy szeretsz engem, ahogy én. Ugye a bizonyítástól féltél, kedves!"

Bálint úgy gondolta, hogy reggel mégis utazni fog Szamosházára. Szól Béla bácsinak, tanítás nincs, a főigazgató utasítására tegnap befejezettnek tekintették a tanévet, szombatra kész kell legyenek a bizonyítványok, az ünnepélyes tanévzáróra nem kaptak engedélyt.

Béla bácsi dühöngött, de belátta, most nincs mit tenni, éppúgy, mint valamelyik nap az alezredes goromba utasítása után. Minden meggondolatlan lépés emberek és gyerekek életébe kerülne! Ez már nem önképzőkörösdi, ez életre-halálra megy!

Meg kell írni a bizonyítványokat, ki kell osztani, és aztán...

Béla bácsi szólt Bálintnak, hogy maradjon, beszélni akar vele, holnap este menjen el a lakására...

— Csinálnunk kell valamit — mondta az öreg —, az iskolában most már semmi dolgunk, ráérünk...

„Lefekszem, és nem kelek fel holnap estig. Megpróbálom, lehet-e annyi ideig egyetlen valakire gondolni..."

Délután mégis mást határozott. Mehet ő Szamosházára úgy is, hogy Zsuzska ne tudjon róla. Felé se néz.

Felült a Szamosháza felé induló vonatra. Ahogy a vonat ment, egyre közeledve a faluhoz, Bálint mind jobban érezte: nem fejeződött be semmi. Szorongó érzésekkel teltek a percek.

És mi lesz, ha Zsuzska azt mondja: hagyjon neki békét. Ma este látni akarja!

Sötét volt, mire a vonat a szamosházi állomásra ért.

Bálint megkerülte a paplakot, benézett az ablakon óvatosan, és aztán könnyű szívvel — lesz ami lesz — odalépett az ajtóhoz, bekopogott.

— Ki az? — kérdezte belülről valaki.

— Járó Bálint.

Az ajtó kinyílt. Zsuzska mamája.

— Végre, hogy szemtől szembe láthatom magát! Nem nagy öröm! Sokat hallottam magáról. Sok mindent...

A mama aztán egész este nem mutatkozott.

— Hogy kerülsz ide? Mit akarsz te itt? — kérdezte Zsuzska.

A hét szál rózsa az asztalon volt egy vázában.

„Nem dobta el, vázába tette."

— Ne haragudj, nem akartalak megbántani... meglepődtem, hogy váratlanul megláttalak... Úgy ver a szívem, mint egy fruskáé.

— Mit akarok itt? Semmit! Még egyszer akartalak látni, meg arra voltam kíváncsi, mi lett azzal a rózsával, amit küldtem, amivel vártalak. Csak ennyi...

— Itt van, látod! Ne menj még el! Mindig azt kínozza az ember, akit legjobban szeret...

— Én nem akarlak kínozni...
— Mégis azt teszed...
— Pedig nem akarom! Azt ígérted, hogy bejössz...
— Ne menj el, annyi minden történt velem tegnap óta... de... ha nem történt volna semmi... akkor se mentem volna be... Tegnap értesítést kaptam! Berci fogságba esett. Miért nem segítesz, ha szeretsz? Olyan jó, hogy eljöttél, hogy láthatlak... Hadd lehessek én ezután is őszinte hozzád. Nem bírtam bemenni... nem tudok... félek... hogy majd egyszer mindent megbánok. Én úgy akarlak szeretni, hogy soha semmit ne kelljen megbánnom...
— Milyen kedves vagy... így jó, hogy nem jöttél be! A mi életünkben, mióta ismerjük egymást, mindig minden úgy volt jó, ahogy történt!
— De ha még egyszer azt kérnéd, hogy menjek, elindulnék gyalog is!
Bálint nem is látogatott haza a szüleihez, nagyon sokáig beszélgettek Zsuzskával; hajnalodott, amikor kiment a vonathoz.

*

Reggel korán ért be Szatmárra, úgy gondolta, nem vár estig, felkeresi Béla bácsit most.

Az állomáson és az utcákon rengeteg német katona. Szeges dróttal elzárt ablakú vagonokban orosz hadifoglyok. Az utcán is csapatostul vonultak, német fegyveresek kísérete mellett. Nem messze az állomáshoz egy udvarra tódult be a sok hadifogoly. A vályú tele volt vízzel, annak estek neki, a kísérők korbáccsal, puskatussal ütötték az embereket, idő kellett, míg el bírták verni őket a vályútól. Aztán újra elindultak a foglyok.

Bálint alighogy kiért az állomásról, Matheidesz Zolival találkozott. Látta a fiút már a vonatnál is, ott ólálkodott, de nem köszönt, elfordult, amikor egymás mellé értek.

A fiú előtte ment az utcán. Lehetetlen, hogy észre ne vette volna őt. Haragszik rá?

Bálintnak eszébe jutott a német őrnagy meg a pincsi. Zoli majdnem kihúzta akkor a gyufát! Ha az az eset most történik, és nem a tavaszon, más kimenetele lett volna!

A fiú körülnézett, megállt, és anélkül, hogy hátrafordult volna, megvárta, amíg Bálint utoléri. Akkor visszafordult az állomás felé, de azalatt egy összehajtogatott papírdarabkát csúsztatott a Bálint zsebébe.

„Igazgató urat letartóztatták az éjszaka, a névsor a németeknél van. Azonnal tessék menekülni, minél messzebb a várostól!"

Bálint a gyerek után nézett, de ő már eltűnt a házak közt.

A névsor... a névsor... miféle névsor? Megvan! Amit Béla bácsi írt, hogy kikre számíthatnak... ekkora ostobaságot!

Civil karszalagosokból és katonákból álló járőrcsoport tűnt fel az utca végében. Bálint megfordult, és elindult az állomás felé, de nem ment a pályaudvarig, hanem Németinél letért a Szamos töltéséhez.

Besötétedett, mire hazaért. Zsuzskával akart találkozni, de úgy, hogy senki más ne tudjon róla. A szüleihez nem ment. Hajnalban felzörgette Sándor bátyját, vele beszélt meg mindent.

— Ehhez mit szól, Sándor bátyám?

A szénapadlást találták a legalkalmasabbnak. Átrakták a takarmányt a szénatartóba, Bálint kényelmesen elfért az üregben.

— Csak legalább csináltunk volna valamit!

A szénapadlásról Bálint csak este jött ki, amikor már jól besötétedett, és nem láthatta senki.

3

A tisztek barakkja a hadifogolytábor elkülönített részén volt. A barakk lakói a nap hosszú, tétlen, idegfárasztó óráit — egyéb elfoglaltságuk nem lévén — diskurálással töltötték. Most a pap beszélt:

— Igazatok van, uraim, ez az egyetlen lehetőség arra, hogy normális fővel hazajuthassunk, ha tudomásul vesszük a tényeket! A hazakerülés, az életben maradás nemcsak a körülményektől függ, hanem tőlünk is. Kevés, amit testi kondíciónk megőrzésének érdekében tehetünk, de annál többet a szellemért. Ezt úgy mondom nektek, mint volt tábori papotok...

A szökés tervéről véglegesen le kell mondanunk, mert megvalósíthatatlannak látszik. Csak azokon az utakon próbálkozhatnánk, amelyeket a hadsereg tart ellenőrzése alatt...

A barakkokat körülvevő fal legalább három méter magas. Rajta szeges drót. Valószínű, hogy áram nincs benne, de a toronyban elhelyezett egyetlen géppuska belövi az egész környéket. Azért ment bele a parancsnok, hogy ilyen fáradt és minimális létszámú őrséggel vállalja az őrzésünket. Egyetlen fegyveres is elég lenne a tábor teljes biztosítására...

Sem rangban, sem korban nem én vagyok az első tiszt köztetek, de ha ti is úgy gondoljátok, vállalom a csoport lelki gondozását. Ez ugyan nem sokat jelent, talán csak annyit, hogy a helyzethez alkalmazkodó fegyelemmel beszéljük meg dolgainkat, közöljük egymással meglátásainkat.

Továbbra is azon az állásponton vagyok, hogy nem cselekedtünk sem érdekünk, sem lelkiismeretünk ellen, amikor az átállás, illetve az önkéntes fogságvállalás mellett döntöttünk! Azt éppen olyan világosan láttuk, hogy a háborút elvesztettük, mint most azt, hogy mekkora a magunk felelőssége további sorsunk alakulásában.

Az ország színe-java a frontokon vérzik. Egy részük már hadifogságban, a többi még harcban, szökésben, dezertációban. Az egész nép — nemzet sorsa függ attól, hogy bírjuk átmenteni magunkat a fogság poklán, milyen szellemi, testi csonkulásokkal kerülünk haza.

Mint pap, hangsúlyozom szellemi helyzetünk fontosságát. Amíg éber és kondícionált a szellem, addig nem lehet baj.

Gyakorlatokat kell szerveznünk — lelkigyakorlatokat. Az a legnagyobb tragédiánk, hogy nem érintkezhetünk a legénységgel, pedig ők látják legnagyobb szükségét a szellem ápolásának.

Nem maradhatunk itt sokáig! A parancsnok is utasításra vár, amit bizonyára napokon belül meg fog kapni. Azt is alátámasztják a tények, hogy rövidesen tovább visznek bennünket. Figyeljétek meg: harmadik hónapja vagyunk itt, mit ettünk, mit kaptunk az első időszakban? Napi tizenkét deka kenyér és kétszer leves; borsólisztből. Napi húsz perc séta...

És ezen a héten: tegnap marhahúsleves, főtt hús krumplival. Az más kérdés, hogy milyen minőségben! És a múlt heti egy kör futás helyett: tegnap három. Szerintem ma négy lesz. Fogcsikorgatva is le kell futnunk a parancs szerinti négy kört. Aki ezt nem bírja — nyilván nem alkalmas munkára... Aki munkára nem alkalmas — pusztuljon el...

Uraim, hadifoglyok vagyunk, egy — minden kétséget kizáróan — vesztes hadsereg tagjai — a győztesek birtokában.

Én azt egy pillanatig sem hittem, hogy gödrök elé állítanak bennünket, és kivégzik az átállt egység minden tagját. Ez — most már tudjuk — német propaganda volt.

Jön a tél; azt hiszem, életünknek ez lesz a legkegyetlenebb tele!

Célszerűnek tartom, ha tájékoztatlak benneteket a parancsnokkal való beszélgetésemről. Valóban jól sejtettétek, különös bánásmódban részesít bennünket — átállt tiszteket. Antifasiszta átképző iskolára akar vezényeltetni. Megmondtam nyíltan: parancsnok úr, magyar tiszt vagyok, de csak másodsorban; én mindenekelőtt pap vagyok! Önkéntes akaratom szerint én az Isten által rám bízott lelkeket soha elhagyni nem fogom. Azt kérem, szolgálhassam továbbra is az egység lelki gondjainak munkáját, engedjen a katonák közé. A parancsnok nevetett, teát ivott és vodkát kevert hozzá, de a vodkából tisztán is ivott. Szellemes volt és jókedvű, szinte komolytalan, azt mondta, az antifasiszta iskola Moszkvában működik, ha oda elmegyek, ott találkozhatok akár a metropolitával is. Azt, hogy én protestáns vagyok, nem értette. Kissé lerészegedett. Megveregette a vállam, és azt mondta, bolond vagy, pap, megbánod te még ezt! Nem mégy iskolára; majd mennél még úgy tavasztájt, ha ezután a jó kis tél után te is kapsz egy-két hasmenést.

A tolmács jóindulatú volt, bár nagyon mértéktartó, és nem gondolnám, hogy velünk — tisztekkel — kapcsolatban a parancsnokot rosszindulatúan befolyásolná.

Ha a délutáni séta helyett újra futás lesz — és emelik az adagot, biztos, hogy munkára vezényelnek bennünket. Azt kellene megértetni mindenkivel, hogy átjusson a szelekción.

A parancsnok megtiltott minden vallási szertartást. Én ígéretet tettem, hogy tartózkodni fogunk ettől, és parancsa szerint járunk el.

Magam helyett senkit nem javasoltam közületek a moszkvai iskolára. Azt mondtam a parancsnoknak, hogy ez önkéntes vállalkozás, tehát lelkiismereti kérdés. De arra készüljetek fel — ha ugyan erre lesz még idő —, hogy hívatni fog benneteket.

Beszélgetéstől, tanácskozástól, eszmecserétől nem tiltott el bennünket, sőt, határozottan emlékszem rá: engedélyezte.

Most az a legfontosabb, hogy megtaláljuk beszélgetéseinknek azt az adekvát témáját, amely valamennyiünket szellemi frisseségben tarthat. Azt, amit mondtatok — a napi előadássorozatot —, én helyénvalónak tartom. Sajnos, az előadásokra való felkészülés lehetősége minimális, mivel sem papírt, sem íróeszközt nem kapunk továbbra sem, mert ez nekik sincs.

Az álommal kapcsolatban szeretnék most néhány gondolatomról beszélni nektek.

Az álom az emberi lélek egy furcsa, és még sok vonatkozásban nem tisztázott terméke. Az túlzás, ha nagyobb szerepet tulajdonítunk álmainknak a kelleténél, de az elbeszélésével, magyarázatával segíthetjük szellemi ébrentartásunkat.

Időtöltésnek sem lesz rossz! Könyv nem áll rendelkezésünkre, társaságunk felekezetileg is megosztott. Maradjunk az elgondolás mellett: naponta néhány órát beszélgessünk az álmainkról.

Én például lágerünk elhagyásának közeledő időpontját, és azt, hogy rövidesen munkába fogunk állni — egy éjszakai álmommal hozom összefüggésbe.

Kell legyen valami összefüggés az álom és a valóság között.

Az ember olykor összeálmodhatja a legképtelenebb dolgokat is...

Uraim, én valamelyik éjszaka azt álmodtam, hogy egy felrobbantott híd újraépítésénél dolgoztam; minden szakismeret és hozzáértés nélkül. Azt a feladatot kaptam, hogy vezessem le az építkezést, felelve a munka végleges sikeréért!

Úgy próbáltam megmagyarázni magamnak furcsa álmom vonatkozásait, hogy a híd csak szimbólum lehet. Az Úr itt a mi különös helyzetünkben azt a feladatot adja nekem, hogy építsem meg valamennyiünk között a lélek hídjait...

Álmomban az volt a különös, hogy az egészet szinte nem is foghattam fel álomként, annyira valósághűnek tűnt.

Ugyanabban a faluban történt velem minden, amelyikben éltem a katonai szolgálatom előtt, és amelyikben a szeretteim ma is élnek! De természetesen nem mint pap voltam ott, hanem egy meghatározatlan foglalkozású valaki. Érthetetlen a magam számára is... feleségem velem volt, de furcsa kapcsolatban éltünk. Egyet azonban mondhatok... soha senkit még úgy nem szerettem, mint álmomban őt. Őt, aki velem élt, de aki a szamosházi lelkésznek volt a neje! A lelkész álmomban nem én voltam...

Nejem — mint már említettem — szerves része volt álmomnak, de nem a feleségemként. Őt megismerkedésünk óta Zsuzsának szólítom, de érdekes módon álmomban Zsuzska lett, pedig tudom, hogy nevének minden változata közül számára ez a legunszimpatikusabb!

Hát nem érdekes helyzet? Egy asszony: a valóságban a feleségem... És álmomban másnak a felesége, de mégis az enyém...

Feleségemet én mindig tisztességgel és hűséggel szerettem, és ő is engem. De a szerelmi érzéseknek olyan izzása számomra soha nem volt ismert, mint amilyennek ezt a kapcsolatot álmomban átéltem!

Álmom nem minden előzmény nélkül való volt.

Lefeküdtem, elaludtam, és akkor ébredtem fel, amikor végigálmodtam mindent. Pedig nem vagyok jó alvó, sőt, az utóbbi időben nem emlékszem rá, hogy végigaludtam volna egyetlen éjszakát!

A pap egy időre abba kellett hagyja hosszú álmának elbeszélését. A parancsnok — megtartva ígéretét — nagy edény tetűport küldött a tiszti állomány használatára.

A tisztek levetkőztek, beszórták egymás testét a porral. A parancsnok azt üzente, hogy ebből korlátlan mennyiségben fog a tisztek rendelkezésére bocsátani. Az edényt innen átviszik a legénységi részleghez, de a porból annyit használhatnak, amennyit akarnak.

Kézdy őrnagy javasolta, hogy a behintés pillanatában mindenki tömítse el orrlyukait, mert legutóbb a tetvek megmaradtak, de a por néhányójuknak kikezdte az orrnyálkahártyáját.

A szomszédos barakkban a német tiszti állománynak nem adtak a porból.

Ebből is látható volt, hogy a kapitány előtérbe helyezte a magyar csoportot a németekkel szemben. Ide küldött port, oda nem, holott a magyarok között a legmagasabb rendfokozat: őrnagy, a németek között két ezredes és több alezredes is van!

Amikor mindenki végzett testének a tetűporral való behintésével, ki-ki

elfoglalta a helyét. A pap állva maradt. Jobban szeretett így beszélni, de azért is állva kellett maradjon, mert az alsófele tele volt sebbel, amelyet a tisztálkodás hiánya miatt kapott.

— Reggel felkeltem, és segítettem apámnak, elkészítettük a disznók moslékját. A házunk két részből állt, egy — úgynevezett — nagyházból, és egy kisházból, melyet nyárikonyhának, sütőháznak és éléskamrának használtunk. Apám megtörte dézsában a főtt krumplit, én pedig ezalatt a korpatartóból három edény korpát vittem a moslékhoz.

A disznók nagyon éhesek voltak, ették, rágták az óluk fakarámját, úgy látszik, apámmal nem keltünk fel idejében, vagy este kaphattak kevés élelmet. Ahogy az állatok elé öntöttük a moslékot, jó ideig nézegettük őket, mint falnak, habzsolnak nagy étvággyal kedvükre. Hat szép hízónk volt, mind göndör szőrű mangalica, két fekete köztük.

A disznóól előtt álltunk apámmal, amikor odajött hozzánk egy idegen ember. Meglepetésünkre szalonnát kért. Csak úgy, egyszerűen, hogy adjunk neki szalonnát. Mondom apámnak, hogyha kéri — biztos szüksége van rá, márpedig ha valakinek valami szükséges, ha csak egy mód van rá, és telik az ember erejéből — akkor adni kell...

Igen ám, de nem volt szalonna a háznál.

Ez furcsán hangzik. Az idegen ember is rossz néven vette, pedig apám nem hazudott. Megmagyarázta, azért nincs szalonnánk, mert így ősz felé már nagyon avas a tavalyi szalonna, nem szereti a háznál senki, és édesanyám túladott rajta.

Az idegen hitte is, nem is, azzal ment el: megállj, kutya burzsuj, nem adtál szalonnát! Azt mondod, nincs, itt meg hat disznó röfög, akkora mindegyik, mint egy-egy bálvány. Nem is nekem kellett volna a szalonna, hanem a proletároknak. — Így mondta. Azoknak akarta vinni, mert most már az lesz a világ rendje: ahol sok van, onnan elviszik. Meg hogy a felszabadítót nem illik így fogadni!

Aztán az idegen kiment az udvarunkról.

Azt mondja apám: fiam, ez orosz katona volt, egész biztos, láttam én oroszokat az első világháborúban!

— Hát akkor — mondom apámnak — bejöttek az oroszok! Ez pedig csak úgy történhetett, hogy kimentek a németek. Még szerencsénk, hogy itt nálunk, Szamosházán, ilyen csendben-rendben ment végbe minden!

Apám utólag megbánta, hogy nem adott szalonnát a katonának. Mindig előrelátó ember volt — kérni kellett volna a szomszédból. Egész nap azon bánkódott, hogy ebből még baj lehet.

Később csakugyan mindketten meggyőződtünk róla, hogy bejöttek az oroszok. Rengeteg lovas katona jött-ment az utcákon, ágyúkat vontattak.

A legtöbb nő kispárnát dugott a szoknyája alá, mintha állapotos lenne.

Egyet azonban nem értettünk apámmal: azt mondták, az oroszoktól félni kell... és mi nem féltünk! Isten tudja, egyszerűen honnan kerültek elő a faluból olyan emberek, akik örültek az oroszok bejövetelének.

Mi nem örültünk, szégyennek éreztük volna, ha örülni tudunk.

De másképp a falu. Ámult apám, én is. Itt az oroszokat sokan várták, csak nem beszéltek róla? Vagy lehet, nem várták, de most már, hogy itt vannak, megpróbálnak az emberek okosan viselkedni.

Később megint jött néhány idegen az udvarunkba. Róluk már azonnal tudtuk, hogy orosz katonák. Végignéztek mindent, vigyorogtak. A lakásban

felforgattak mindent, és az egyik, elmenőben, magával vitte az apám egyetlen ünneplő öltönyét.

Később megtudtuk: az idegen — az orosz katona — a harmadik szomszédban szállásolt egy szegény embernél, akit úgy hívtak, hogy Angyal Sándor. Ő küldte az orosz katonát hozzánk! Nálunk van mindenből elég, náluk meg semmi! Ezt mi apámmal nagyon jól tudtuk, csak azt nem, hogy ezentúl így is lehet! Apám ezt szóvá is tette. Angyal Sándor kinyitotta a száját:

— Várjatok csak sorotokra, lesz ez még ígyebbül is! Majd ha azért megy át hozzátok az orosz, hogy elhozza nekem tőletek azt, ami jár...

Fogalmunk se volt, mi jár tőlünk Angyal Sándornak! Igaz, harmadába kapálta a krumplinkat, holott az feles kellett volna legyen! — Úgy számoljunk, ha nem visszük át neki a járandóságot, átviteti a katonájával.

Ám a katonák nem voltak olyan mérgesek, mint amilyennek Angyal Sándor szerette volna! Akkorákat tudtak nevetni, hogy zengett az utca. Inni is tudtak, de egy közülük — a kapitány — igyekezett mérsékelni a társaságot.

Alig telt pár nap, lent a faluvégen az egyik háznál citerabált rendeztek. Orosz katonákat is hívtak a bálba. Hajnalig duhajkodtak, nagy botrány lett. Az egyik faluvégesi ember odarendelte a feleségét, hogy mindenki szeme láttára feküdjön le a kapitánynak — mondván —, te ilyen voltál mindig, Amál, te lefeküdtél akármelyik gazdának azért, hogy jó helyen adja ki nekünk a krumpliföldet. No, akkor most feküdj csak le szépen, a kapitány elvtársnak, mert ők nemcsak krumpliföldet adnak ám tavasszal, hanem ők hozták el nekünk a szabadságot.

Az asszony nem feküdt le, de a katonákat felajzotta a lehetőség, amiatt tört ki a botrány...

Itt abba kellett hagyja elbeszélését a pap.

Sorakozót rendeltetett el a parancsnok — a napi tornához.

— Valószínű, hogy munkára készítenek fel bennünket — mondta az egyik tiszt.

Azt a pár perc időt, ami a sorakozótól a kivonulásig rendelkezésükre állt, arra használták fel, hogy meggyőzzenek mindenkit, jobb, ha még a betegek is vállalják a gimnasztikát, a futást.

Be kell bizonyítani, hogy a parancsnokság számíthat az egységre, alkalmasak valamennyien a munkára. A munka megmentheti mindőjüket, ha dolgozniuk kell, fel fogják emelni az élelmiszeradagokat...

A futás után az volt a legnagyobb baj, hogy azonnal vissza kellett menjenek a barakkba. A következő csoportot vezényelték ki az udvarra. Az lett volna a jó, ha sétálva levegőzhetnek még egy kicsit. Bent a tetűpor átjárt mindent. Abból a levegőből nem jó teleszívni a megtágult tüdőket. Ahogy bent kiszuszogták magukat a tisztek — a szellemi ébrenlét fontosságára való hivatkozással —, a pap folytatta...

— Jártam-keltem a faluban, emberekkel beszélgettem, éltem napjaimat, és figyeltem, mit tartogat számunkra — nem túlzás a szóhasználatom — ez az új világ.

Saját szememmel láttam mindent. A kiküldöttek nemhogy egy ilyen háború után Isten szent békéjére hívták volna fel az emberek figyelmét, hanem a gyűlölet, az úgynevezett osztályharc eszméit hintették a nép között.

Egy ponton nem érzem álmomat eléggé tisztázottnak... Gyermekemnek nem jutott benne semmilyen szerep... sajnos... Hiszen tudjátok, mit jelent itt nekünk — ha álmainkban megjelenhet előttünk gyermekünk arca...

Nejem viszont annál jelentősebb helyet foglalt el ebben a történetben. Megismerkedésünk óta hosszú hajat viselt, lefésülve a vállára.

Álmomban pedig — ő, aki az enyém volt, de a más felesége — most hátul összekötve hordta a haját. Ez így sokkal jobban állt neki. Kiemelte arca rendkívüli egyéniségét. Felébredve azon gondolkoztam, ha hazajutok innen, kérni fogom őt, viselje úgy a haját, ahogy én álmaimban láttam!

Gyerekkorában szőke volt. A házasságunk után azonban haja barnulni kezdett. Ez sok gondot okozott neki. Valaki ajánlotta, hogy mosás után a haját székfűből főzött lével öblögesse, így visszanyerheti eredeti szőkeségét.

Álombeli nejem — megint szőke volt, de haját festette, amit én és szüleim is idegenkedve fogadtunk.

Most aztán mindegy, hogy a feleségemet, vagy őt írom-e le, akit álmodtam, az azonosság miatt. Fehér, érzékeny arcbőr, alig látható halvány szeplők az orr körül, a haj érdes, kemény, nehezen fésülhető. Kerek, szabályos arc, nevető barna szemek — és valóban sokak által megcsodált hófehér egészséges fogsor...

Teste karcsú, nyúlánk. Hízásra nem hajlamos. Lábszárai teltek, csakúgy mint felsőteste... karja, válla, szépnek mondható...

Uraim, nem véletlenül beszéltem a szellemi erő fontosságáról. Én, aki mindent megtettem ennek érdekében, ernyedést tapasztalok magamnál! Nem emlékszem, hogy az asszony férjéről szóltam-e már, ha igen, akkor nem akarom megismételni magam!

Álombeli asszonyom férje a szamosházi református lelkipásztor volt; tehát én! Én viszont — amint már említettem — álmomban nem voltam azonos valóságmagammal!

Szerelmi kapcsolatunk során gyakran esett szó köztünk az asszony férjéről, aki katonai szolgálatot teljesített. Mondhatom, ő a legnagyobb tisztelettel, tisztességgel, sőt szeretettel beszélt nekem róla. Én pedig — mint a szerelmem által őszinte emberi érzésekkel féltett személyről: a legjobb véleménnyel voltam.

Esetenként megemlékeztünk név- és születésnapjáról is.

Álmomban nem különültek el a nappalok és éjszakák. Így tehát eseménybeli távolságot érzékeltetek. Rövid idő alatt óriási változások álltak be a falu életében. Minden este rendszeresen megtartott falugyűléseken vettem részt én is. Kiküldöttek jelentek meg. Róluk a falu egyes rétegeiben az a hír járta, hogy az oroszok fizetett emberei, nem is tartoznak népünkhöz — oroszok ők maguk is, de már előre felkészítették őket erre a szolgálatra. A megbízatásuk úgy szól, hogy a legrövidebb időn belül neveljék át a lakosságot, igyekezzenek az orosz szokások felvételével szlávokká tenni, hogy később a nagy Oroszországhoz való csatlakozásunkat Európa előtt joggal megmagyarázhassák.

Ez a nézet, velük kapcsolatban nem volt általános. Sok kósza hír járt arról is, hogy esetleg a háborúban fordulat állhat be, visszajönnek a németek. A falu lakosságának egy része kijelentette, ha erre sor kerül, ők hajlandók a németek ellen harcolni és a reakciós világ ellen is, annak az ígéretnek a fejében, amelyet az oroszok bejövetele után kaptak. Ez pedig nem volt egyéb, mint az, hogy véghezviszik a földosztást.

Az esti falugyűlések vitái ekörül folytak. Híre járt, hogy a már felszabadult területeken kormány jött létre — a koalíciós pártok képviselőiből.

Az előadók beszédeiből kiderült, hogy földet csak a nincstelenek kapnak.

De mert az akciót jó ideig pontosan nem körvonalazta senki, így járt a gyűlésre az egész falu.

Abban az időben szép napokat éltem. Időm nagy részét a szerelmi élet töltötte be.

Azonkívül, hogy apámmal naponta megetettük a hat göndör mangalica hízót, egyéb dolgom nem is volt!

Bujkálnunk nem kellett — az egész falu elfogadta és szentesítette helyzetünket.

Úgy gondoltuk, hogy kapcsolatunknak vége csak valamelyikünk halálával lehet, de ez nem okozott számunkra gondot, mert hittük: el kell jöjjön az, amikor kézen fogva a világ elé állhatunk, és bizonyíthatjuk: életünk elválaszthatatlan.

Én, aki a szerelemben mindenkor szelíd és megértő voltam, most szinte nem ismertem régi magamra. Már az is gyötört, ha ő valakire kedvesen mosolygott. Tudni akartam eddigi életének minden mozzanatát a legapróbb részletekig. És ne gondolja senki, hogy ő valamit is eltitkolt volna előttem. Egy-egy ilyen beszélgetés után szenvedélyesen öleltük át egymást. A sorsot okoltuk, hogy nem előbb ismerkedtünk meg. Ő el tudta volna képzelni az életét úgy is, hogy soha rajtam kívül más férfit nem ismer, és gyereket is csak nekem szült volna!

Máskor civakodtunk. Én az ő múltját igazságtalanul felhánytorgattam. Aztán megbántam kitöréseimet, ő pedig megbocsátott nekem. A kibékülésünket hosszas csókolózás követte.

Egyik reggel korán etettük meg a disznainkat. Nemsokkal azután őhozzá siettem. Minden ok nélkül megvádoltam, hogy nem elég hűséges hozzám! Ő pedig azt mondta, segítsek neki, hogy még hűségesebb lehessen. Én úgy gondoltam, első és legfontosabb lépés az lesz, ha elpusztítom régi emlékeit. Először is egy fényképét téptem szét, feltételezve, hogy abból a fényképből esetleg annak idején másnak is adott... Később széttéptem legkedvesebb lánykori fényképeit, amelyeken üde volt és bájos, mint egy bimbóban levő virág. Más kiragadta volna kezemből a képeket, ő nem! Emlékszem rá, volt egy fényképe fiatal lány korából, amelyen a legjobban tetszett nekem. Azt a képet is elkértem és széttéptem.

Ő a szoba közepére dobált, összetépett fényképhalmazt — mint most már soha fel nem idézhető emlékeket — elsiratta, aztán odajött hozzám, átölelt, megcsókolt, és megköszönte, hogy mindazzal, ami most történt, közelebb kerülhetett hozzám...

Azokról a diszkréciókról, amelyekről vallomásokat tett nekem, nem beszélek, mert az álom közelsége még oly erős nyomokat hagyott bennem, hogy úgy érzem, mintha valóban átélt élményről beszélnék!

Egyik találkozásunk alkalmával józan belátásra bírva magamat, ezekkel a szavakkal fordultam hozzá: Én most a te eddigi életedet lezártnak tekintem! Soha még gondolatban sem bántalak meg azzal, hogy felrójam: találkozásunk előtt nem az enyém voltál.

De mi volt az, amit meg kellett bocsássak neki? Azt, hogy annak idején strandra járt fiúkkal — és az ártatlan diákszerelmeket...

Megsimogattam a testét: Ettől a pillanattól kezdve tiszta, érintetlen és szent vagy! Megcsókollak. Érezd azt, hogy a mi életünk születésünktől fogva csak egymásért van; halálunkig! Mi soha senkit sem testben, sem lélekben egymáson kívül nem ismertünk!

Ő is megcsókolt engem, és megköszönte jóságomat.

Boldogabbá tett. Olyan boldoggá, amilyen boldogságot én addig nem ismertem!

De kínzó féltékenységem ezután sem szűnt meg. Időnként előjött, mint egy újra meg újra kiújuló betegség. Én azonban soha nem beszéltem erről.

Ha ezentúl igazságtalan voltam vele, akkor sem civódott, csak sírt. Megígérte, soha nem hagy el, egész életében rabszolgám is lesz, ha én úgy akarom.

Furcsa, hogy amit az ember nem képes elérni az élet hétköznapjaiban, azt elérheti álomban. Engem ez az álom sok mindenre megtanított. Én a régi életemet nem akarom folytatni tovább! Arra a szerelemre vágyok, amit álmomban éltem át!

Csodálatos élményeket tartogat számomra az élet, ha sikerül innen hazajutni! De ez egy annál nagyobb hatalomtól függ, mint amelyik most fogva tart bennünket. Mindnyájan Isten kezében vagyunk! Isten szabja meg, közülünk kit mire érdemesít. Nekünk egyetlen dolgunk lehet: annyi, hogy vigyázzunk, nehogy beteljesedjék rajtunk az ige: „Jól lehet a lélek kész, de a test erőtlen!"

Itt a pap részletesen kitért arra, hogy mennyire fontos a tábori körülmények között a testi edzés. Egyesek gyanút fogtak, hogy hátha a pap nem is álmodott semmit, csak kitalálta a történetet, egy jó mesét mond, tanmesét, amelynek a vége úgy kerekedik ki, hogy lám: „vár bennünket a haza, mindenki igyekezzen ép testtel, ép lélekkel átvészelni a nehéz időket".

Mások pedig az ellen tiltakoztak, hogy az elbeszélésének menetét megszakítja ezekkel a betoldásokkal. Ezt hagyja, arra kíváncsiak, mi történt, nem pedig arra, hogy miből milyen tanulság vonható le.

A pap engedve a fogolytársak kívánságainak, folytatta álomélményének elbeszélését.

— Valamilyen meghatározatlan munkaköröm volt, amelynek betöltésére a felszabadulás után jelentkeznem kellett volna. Én azonban nem ezt tettem. A körülmények is úgy alakultak, hogy a faluban maradhattam. Megbízást és munkát kaptam, amely jó időre a faluhoz kötött.

Amint ezt említettem, álmomban nem pap voltam! Így tehát érthető, hogy tagja lettem a Kommunista Pártnak. A párt programjában és célkitűzéseiben ellentéte volt mindannak, amit eddig a bolsevizmusról hallottunk. A mi pártunk legfontosabb célkitűzéseként azt jelölte meg, hogy szervezzük a nemzet legjobb erőit az új világ felépítésére. És akár papként is mondhatnám: meggyőződésem szerint szakítani tudtam a múlt Magyarországával. Azok a könyvek, melyeken én felnőttem, egyértelműen azt sugallták — ha némelyikből a krisztusi hit, szeretet és alázat hiányzott is —, hogy Magyarországon meg kell szűnjön ez a középkorból fennmaradt jobbágyi világ.

Az egész nemzetet átfogó, a magyarság sorsának jobbrafordulását jelentő program megvalósításáért lettem én a Kommunista Párt tagja.

Élmény volt látni az emberek arcán a hitet, a reménységet; akik eddig nélkülözésre kényszerültek, ezentúl munkájuk után tisztességgel élhetnek. Dolgozhatnak megszégyenítés, megaláztatás, bizonytalanság nélkül. Én elhittem, hogy akik egy új, virágzó Magyarországot akarnak, azoknak a Kommunista Párt zászlaja alatt kell tömörülniük...

Megszállottként akartam dolgozni, és kívántam a munkát; azt néztem, mit tehetek az emberek érdekében.

Egyik este a szokásos taggyűlésen vettem részt. Két zászló díszítette a szónok asztalát. Egyik vörös, csillaggal a közepén, a másik nemzetiszínű, mely-

nek koronás jelvényét még a gyűlés előtt kivakartuk a zászló közepéből. Csak a nemzeti címert hagytuk sértetlenül. Fontos volt az az esti gyűlés álombeli sorsom további alakulásában, és a falu életében is.

Arról volt szó, hogy minden bizonnyal megindul tavasszal a földosztó akció...

Hogy ez az emberek számára mit jelentett?

Éveken, évtizedeken át valaki dolgozik egy darab földön... Akár úgy, mint béres, akár mint summás, mint harmados, mint részes arató. Kitéve a gazda kénye-kedvének. És egyszer egyetlen naptól számítva ezen a földön gazda lehet. Övé a föld minden gondja, minden öröme. Mostantól kezdve semmi nem úgy lesz, ahogy a gazda mondja, hanem ahogy én akarom; hitem, boldog álmaim szerint. Nekem szöknek szárba a kalászok, nekem omlik eke vasa alatt a porhanyós föld, nekem susognak a kukoricatáblák éles levelei, illatozik a napraforgó virága, nekem hízik föld alatt a krumpligumó, nekem rágcsál száz- és százmillió bogár a föld gyomrában, hogy porhanyóssá tegye a talajt a jövő évi termés számára. Nagy dolog ez...

Lehetett-e nem együtt lelkesedni, hinni, remélni ezekkel az emberekkel?

Azon az estén a gyűlésen a falu sok egyéb gondja mellett az is szóba került, hogy Szamosházának hiába az országos földosztó akció... mert a Szamoson erről a kevés földű emberek birtoka van, a gróf földje túl a vízen! A pontonhidat — amelyen bevonuláskor átkeltek a folyón — szétszedték az oroszok. Ha ki is osztják a Tisza-grófok földjét, a szamosháziak nem tudnak átjárni. Nincs min...

Tavaszra híd kellene.

Az oroszok parancsnoka — a kapitány is részt vett a falugyűlésen. Emlékszem a nevére: Ivan Ivanovics Karpatov — mosolygós képű fiatalember volt. Ő javasolta, hogy kezdje el a falu a híd felépítését, ne várjanak senkire, fogjon össze a nép. Vannak a falunak mesteremberei. És kell valakit szerezni, aki vezetheti az építkezést.

Ez az ember én lettem!

Elhatározásomhoz a végső lendületet az adta meg, hogy a megbízatás által őmellette maradhattam...

A falugyűlésen egy paraszt — Angyal Sándor — azt mondta:

— El lehet azt a hídépítést kezdeni! Nincs abban semmi ördöngösség! Egyszerű dolog... gerendákat kell gondosan sorba egymás mellé tenni, és egyszercsak átérünk a túloldalra. A túloldalon megvetjük a lábunkat; akkor mienk a föld!

Valaki elkiáltotta: Vivát Dózsa György! Vivát Rákóczi Ferenc! Vivát Kossuth Lajos!

A kapitány azt kérte, valaki magyarázza meg neki, kik az előbb említett elvtársak.

A nép tapsolt, az asszonyok sírtak, apám, aki szintén részt vett ezen a gyűlésen, hallgatott, és bizonyára a hat szép mangalica hízójára gondolt...

(Folytatjuk)